

הַלְבוּת לְיָלֵב סִימָן תְּרַנָּא

בְּאֵר הַגּוֹלָה

שְׁתֵּי פְעָמִים לְפִי שְׂכוּפָלִים אוֹתוֹ: הִגָּה וְיֵשׁ אוֹמְרִים (מא) שֶׁהַשְּׁלִיחַ צְבוּר מְנַעֵנֵעַ גַּם־כֵּן כְּשִׂיאֵמֶר "יאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל" כִּי אָבָל לֹא בִ"יאמֶר נָא", וְכֵן נִהְגוּ (הַהוֹת אֲשֶׁר־י פ' לולב הגזול וטהריל וטהננים): ט"ו **שֶׁהַנְּעֻנֵעַ הוּא, (מב) שְׂמוּלִיף יָדוּ מִכְּנַגְדוֹ וְהִלָּאָה וַיִּנְעֻעַ שֵׁם יִשְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּהוֹלְכָה וְשֹׁלֵשׁ פְּעָמִים בְּהִבָּאָה (יג) (טוֹרֵף הַלּוּלָב (מג) וּמְכַסֵּס הַעֲלִיץ בְּכָל נְעֻנֵעַ) (יד) פ' לולב הגזול, וְאַחֲרֵי־כֵן מִטָּה יָדוּ לְצַד אַחַר וַיַּנְוֶשָׁה בּוֹ, *וְכֵן לְכָל צֵד *מֵאַרְבַּע צְדָדִין *וַיַּמְעֵלָה וּמִטָּה:** הִגָּה (מד) וְהוֹלְכָה וְהִבָּאָה הִיא עֲצֻמָּה הַנְּעֻנֵעַ, כִּי מוֹלִיף וּמְבִיא שְׁלֹשׁ פְּעָמִים לְכָל רֶחֶק (סד כֶּסֶס גֹּאן). וּמִטָּה רֹאשׁ הַלּוּלָב לְכָל צֵד שֶׁמְנַעֵנֵעַ נִגְדוֹ, וְהַשְּׂמֻנֵעַ לְמִטָּה הוֹפְכוֹ לְמִטָּה וּמְקָרִי דָרָף גְּדִילְתָן (כ"ו), (מה) הוֹאִיל וּמְחִזִּיק אוֹתָן כִּירוֹ דָרָף גְּדִילְתָן (כ"ז), וְיֵשׁ מְדַקְדָּקִין (יט) וַיֵּן שְׂלֵא לְהַפֵּךְ הַלּוּלָב כְּשֶׁמְנַעֵנֵעִין לְמִטָּה (מחרי"ל ובי"ב בשם אביו, וכן שפע סמח"ד שכתב שראה כן בסמ"ד יעקב פולק, וב"כ בכתבי האר"י). וְהַמְנַהֵג כְּסִבְרָא רֵאשׁוּנָה (מו) וְכֵן נִרְאָה לִי עֵקֶר: י' (מו) *יִקְרֶה דָרָף יִמִּין בְּנְעֻנֵאוֹ

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

הַצָּהָר, וְלַעֲנֵן כִּילָה נִהְיֵי שֶׁהַ צְדָדִין לְהַקְדִּים מְצַפְרָא, וּמִיָּמִ אִם פְּנִיתָ לְעִשׂוֹת מִצְוָה כֵּן הַסְּפָקָר לְסִפּוֹת אֶפְלוּ וְיָמֵן מְבַרְכָה כָּל שְׂנַאִי לֹא שְׂכִיבֵי לִידֵי מִצְוָה מִן הַסְּפָקָר דָּוָה גִּיבִי בְּרַח וְעוֹפֵד הוּא לְצִטָּת מִצְוָה מִן הַסְּפָקָר וּמִשְׁכַּחְתּוֹ הַשּׁוֹבָה מִצְדָּרָף לְעִשְׂיָה, וְיָצֵה מִיָּשָׁא דְיָ וּמִיָּא דְאִיָּא טְבָאִים וְיִהְיִים וְכוּ', וְהָךְ וְיִסְמֵן כִּי הֵסֵם מִחַ שְׂפָקָרִים יִצְעִית לֹא מִשׁוֹם דְּמַצְחָה מִן הַסְּפָקָר הוּא כו', וְלֵכֵן אִם יוֹדֵעַ כְּנֻדָּאִי שְׂכִיבָא לֹא אֲתֵרוּג הַסְּדֵר יוֹתֵר יֵשׁ לְהַסְתִּין עַל מִצְוָה מִן הַסְּפָקָר, ע"ש, וְהַעֲתִיקָהּ בְּקִרְיָה לְהַתְלַמֵּד מִיָּה בְּמִקּוֹם אַחֵר, וְעַן בְּשִׁיתֵי ח"צ לְעֵינֵי חִבְשֵׁי בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְהַכְּסִיחוּהוּ יִצְעָא שֶׁעַם אַחַת בְּשֵׁנָה כו', דְּמַסִּים כֵּה: בְּמִצְוָה אוֹתָהּ שֶׁאֲפִסֵּר לְעִשְׂוֹתָהּ הַיּוֹם שְׂלֵא מִן הַסְּפָקָר יִלְמְדֵה מִן הַסְּפָקָר, ט"ב לְהַסְתִּין לְקַטֵּר וְאֵין מִיָּה מִשׁוֹם מְכַבְדִּין עַל הַמְּצוֹת כו', ע"ש, וְהוֹבָא לְעִיל בְּהַיִּים סִימָן ז', וְעַן גְּדִילְתָנוּ סִימָן ט"ב שֶׁהִבִּיא דְבָרֵי שְׂבִי"י כְּהַסְתִּים עִשׂוֹ, וְשֵׁם הַכִּיָּא גִיבִי הָךְ וְיָבֵא דְהַח"צ שֶׁהוּא דִין הַסְּפָקָר, וְעַן לְפָנֵי כְּתוּבַת שְׂבִי"י וְח"צ שֶׁכְּבִיאֵי שֵׁם צְעֻנָן מִי שֶׁהַתְּלִי פְּקַבְתָּ נִחַת שֶׁל שְׂעָרָה כו', ע"ש: [ט"ז] שְׂלֵא לְהַפֵּךְ, ע"כ"ט. וְכִיכֵ גִיבִי בְּשִׁיתֵי חִיפֵף בִּיתִי וְהִידֵה סִימָן כו', ע"ש:

בְּאֵר הַלְבָּה

* מֵאַרְבַּע צְדָדִין, לְמִי שֶׁאַרְבַּע רַחֲוֹת שָׁלוֹ, כִּי לְעַד רַחֲוֹת רַעוּת⁷⁹ (גמרא): * וּמְעַלָּה וּמְטָה, כִּי לְעַד טָלְלִים רַעִים [שם]: (ג) הוּא כְּמוֹ הַתְּכָרָה לְצְבוּר שִׂיאֵמֶר "הוֹדוּ", עַל־כֵּן מְנַעֵנֵעַ עִפְתָּם, מִה שֶׁאֵין כֵּן בִּ"יאמֶר נָא" שֶׁאֵין מְדַבֵּר עַל כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, וְהַתְּקַל מְנַעֵנֵעִים בְּכָל פְּעָמִים "הוֹדוּ", הִנֵּי אֲרַבַּע פְּעָמִים בִּ"הוֹדוּ", וְכִי אֲנָא [ד'] הוֹשִׁיעָה נָא" הַשְּׁלִיחַ צְבוּר וְהַתְּקַל מְנַעֵנֵעִים שְׁתֵּי פְעָמִים, וְכִי "הוֹדוּ" שֶׁבְּסוֹף גַּם־כֵּן הַתְּקַל וְהַשְּׁלִיחַ צְבוּר מְנַעֵנֵעִים שְׁתֵּי פְעָמִים, וְאִם מִתְּפַלֵּל בִּיחִידִי (ג) אֵינוֹ מְנַעֵנֵעַ אֶלָּא בִ"הוֹדוּ" שֶׁבְּתַחֲלוֹת הַהֵלֵל (ג) וְהַסְּפָקָר הַהֵלֵל וְכִי אֲנָא ד' הוֹשִׁיעָה נָא", אִם לֹא הִבִּיא לֹא הַלּוּלָב וְהַבְּאָמְצֵעַ הַלֵּל הִבִּיא לֹא, מִכֵּר לְכַרְךָ עֲלֵי בֵין הַסְּפָקִים, דְּהִנֵּנוּ בֵין מִזְמוּר לְמִזְמוּר⁸⁰ [ח"א]: ט"ו (מב) שְׂמוּלִיף יָדוּ וְכִי וַיִּנְעֻעַ שֵׁם שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּהוֹלְכָה וְכוּ'. רוֹצֵה לומֵר, הַהוֹלְכָה עוֹשֶׂה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְכֵן בְּהִבָּאָה כְּשֶׁמְבִיא הַלּוּלָב אֶצְלוֹ עוֹשֶׂה גַם־כֵּן הַנְּעֻנֵעַ שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים, וְעַן לְקַמָּה פַּהֲגָה: (מג) וּמְכַסֵּס הַעֲלִיץ⁸¹. רוֹצֵה לומֵר, כְּסוּס מְעוֹט⁸², וְהַמְנַעֵנֵעִין בְּכַתְּבֵי צֵד שֶׁמְכַמֵּט שֶׁהַלּוּלָב בְּשׁוֹר עַל־יָדֵי זֶה, הוּא טְעוּת⁸³ [ח"א]: (מד) וְהוֹלְכָה וְהִבָּאָה וְכוּ'. הַהֲגָה חִלַּק עַל הַמַּחֲבֵר, (נ) וְדַעְתּוֹ דְּצָרִיף לְהוֹלִיף וְלְהִבִּיא שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּמִי שֶׁכְּתַב לְקַמָּה, וְהָא דְכַתְּבֵי הִיא עֲצֻמָּה הַנְּעֻנֵעַ, (ו) אֵין רוֹצֵה לומֵר שֶׁאֵין צָרִיף נְעֻנֵעַ כָּלֵל, דְּהָא כְּתַב לְעִיל פַּהֲגָה *מְכַסֵּס הַעֲלִיץ בְּכָל נְעֻנֵעַ, אֶלָּא רוֹצֵה לומֵר שְׂלֵא יִצְעָה הַנְּעֻנֵעִים כְּעַת שֶׁיִּגְמֹר הַהוֹלְכָה וְהִבָּאָה, אֶלָּא יִצְעָשׁ כְּעַת הַהוֹלְכָה וְהִבָּאָה גוֹפָא וּבְכַסְכּוּס, כְּמוֹ שֶׁכְּתַב מְקַדָּם: (מה) הוֹאִיל וּמְחִזִּיק אוֹתָם כִּירוֹ וְכוּ'. רוֹצֵה לומֵר, הוֹאִיל שֶׁהַנְּטִילָה שֶׁנִּטַּל אוֹתָם מִתְּחִלָּה כִּירוֹ הִנֵּה דָרָף גְּדִילְתָנוּ, שׁוּב אֵין מְקַפְדִּין עַל נְעֻנֵעִין שֶׁהִנֵּה דָרָף גְּדִילְתָנוּ: אֲכֵן מְדַקְדָּקִין מְחַמִּירִין שְׂלֵא לְהַפֵּךְ וְכוּ', מִשׁוֹם חֲשֵׁשׁ שֶׁהוּא שְׂלֵא דָרָף גְּדִילְתָנוּ, וְלֹא דְמִי לְכָל שֶׁאֵר הַנְּעֻנֵעִים, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִטָּה לְצְדָדִין וְלֹא מִהַפֵּךְ מִמֶּשׁ, מִה שֶׁאֵין כֵּן כִּי אִם יִהְיֶה רֹאשׁוֹ לְמִטָּה וְסוֹפֵי כִירוֹ, וְעַל־כֵּן לֹא יִתְכַנְּנוּ אֶלָּא יִשְׁפִּיל הַלּוּלָב לְמִטָּה אַחֵר הַעֲלָאָה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים: (מו) וְכֵן נִרְאָה לִי עֵקֶר, וְהַשִּׁיז כְּתַב דְּיוֹתֵר טוֹב שְׂלֵא יִתְכַנְּנוּ, דְּכִינָה יוֹצֵא דְיָ הַכָּל, וְאִי מְהַפְּכוֹ יֵשׁ לְחַשׁ שֶׁמָּא אוֹתָהּ דְעָרָה עָקֵר שֶׁאֵין זֶה דָרָף גְּדִילְתָנוּ, וְכֵן כְּתַב כְּדָרָף־הַסִּיִּים וְכַתְּבֵי־אֲדָם שֶׁכֵּן הוּא נְכוּן: י' (מז) וְקִרְיָה דְרָף יִמִּין בְּנְעֻנֵאוֹ מִזְרָח דְרוֹם וְכוּ'. וְכֵן הַעֲמִיק בְּדָרָף־הַסִּיִּים וְכַתְּבֵי־אֲדָם, דְּכֵן הוּא הַמְנַהֵג הַקְּשׁוּט בְּמִדְיָנוּתֵינוּ, וְהַשֵּׁם, דְּהַתְּקָמִים הַנְּהִירוֹ אוֹתָנוּ מִיָּד, שֶׁמִּיד תַּקַּח אֶת הַדָּרָף שֶׁהוּא כְּנִמִּין שֶׁלֵּף, בְּמִקּוֹם שֶׁשֵׁשׁ יִמִּין וְשׂוּמָאֵל לְפָנֶיהָ תַּכְסֵר לָךְ הַנְּמִין שֶׁלֵּךְ, וְאֵין חִלוּק בֵין אֲשֶׁר לֵאֲנִי אֲשֶׁר⁸⁴ מ"א. וְעַתָּה אֲסַדֵּר בְּקִרְיָה סְדֵר הַנְּעֻנֵעִים כְּפִי מַה שֶׁנִּהְיֶה בְּמִדְיָנוּתֵינוּ⁸⁵. סְדֵר הַנְּעֻנֵעִים לְרַחֲוֹת: תְּחִילָּה פָּנִי לְמִזְרָח⁸⁶ (ט) וְשֶׁרָרוּ שֶׁל לּוּלָב לְצַד פָּנָיו, וַיַּעֲשֶׂה שְׁלֹשָׁה (נח) הוֹלְבוּת לְמִזְרָח וְשִׁלְשָׁה תְּבָאוֹת, וְהִנֵּנוּ שְׂמוּלִיף יָדוּ עִם הַלּוּלָב מְכַנְּדוֹ וְהִלָּאָה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, (נט) וְנִכְוֵן שֶׁשֵׁם וְכַסֵּס בְּעִלְיָן בְּשִׁעַת הוֹלְכָה וְהִבָּאָה, וּבְשִׁעַת הִבָּאָה (ס) תְּקָרִיבוּ הַרְבָּה אֶל גּוֹפוֹ נִגְדַּת הַתְּהִיָּה, וְאַחֲרֵי־כֵן יִשֶׂה רֹאשׁ הַלּוּלָב⁸⁷ לְדָרוֹם וַיִּצְעָה גַם־כֵּן שְׁלֹשׁ פְּעָמִים הוֹלְכָה וְהִבָּאָה, הַכָּל כְּמוֹ בְּמִזְרָח, אָבָל אֵין צָרִיף לְהַפֵּךְ פָּנָיו לְצַד שְׂמֻנֵעֵנֵעַ, כִּי יִשֶׂה רֹאשׁ הַלּוּלָב לְצַד מְצַרְבָּה⁸⁸ וְיִשֶׂה רֹאשׁ הַלּוּלָב עַל כְּתַפֵּי וּמוֹלִיף וּמְבִיא

שְׁעָרֵי הַצִּיּוּן

(נא) ט"ו: (ג) חֲמִי־אֲדָם: (ג) פְּשׁוּט: (ד) הַגְּרָא וְשִׂיא: (ה) וְהָא וְהָא כְּתַב הַהֲגָה בְּשֵׁם לְשׁוֹמְרִים, מִשׁוֹם דְּאֵין מְנַהֵג בְּמִדְיָנוּתֵינוּ שֶׁהִנֵּה הוֹלְכָה וְהִבָּאָה כְּעַם אַחַת וְדָרְכוֹ כֵּן כְּכַמְהָ מְקוּמוֹת [ט"ז]: (ו) הַגְּרָא [ו] וְכֵן מְבַרְכָה מְדַרְכֵי־מִשָּׁה שֶׁהוּבָא בְּמִקְוֵי־אֲבָהוּם, וְהַמְשִׁיחִים שׁוֹר בְּשֵׁם גֹּאֲרִי טוֹעָה [הג"א]: (ז) אַחֲרוּזִים בְּשֵׁם סִפְרֵי הַפְּנּוּת: (ח) טוֹר וְשֶׁאֵר פּוֹרְקִים, וְהִנֵּה כְּבֵאֵר הַיִּטָּב הַצִּיּוּן (ט) דְּעַת הַשִּׁיז פִּעֻנָן זֶה נִדְהִנֵּנוּ שֶׁמִּתְּחִלָּה עוֹשֶׂה הוֹלְכָה כְּלֹא נְעֻנֵעַ עַד כְּנַגְדוֹ, וְשֵׁם עוֹשֶׂה כִי תַנְעוּת קְטִיפֵת דָּרָף הוֹלְכָה וְהִבָּאָה, וְאַחֲרֵי־כֵן מְבִיא אֶצְלוֹ וּמְקָרְבוֹ הַרְבָּה אֶל גּוֹפוֹ כִּי נְעֻנֵעַ, וְאַחֵר הַקְּרוּב אֶל גּוֹפוֹ וַיִּנְעֻעַ תַּנְעוּת קְטִיפֵת כְּמוֹ בְּהוֹלְכָה, וְאַחֲרֵי־כֵן עוֹשֶׂה הוֹלְכָה וְהִבָּאָה בְּלִי נְעֻנֵעַ כָּלֵל בִּי פְעָמִים, וְכֵן יִצְעָה כְּפַעְלָה וּמוֹדִיד, וְכִינָה יִצֵּא דְיָ הַכָּל, ע"כ"ל. אֶבָל אֲנִי הַעֲתִיקָהּ דְבָרֵי הַסְּפָקָרִים, וְכִינָה שֶׁכְּתַב הַמְּנַהֵג אֲבָהוּם שֶׁכֵּן נִהְיֶה כְּפִדְיוֹתֵינוּ פְּדַעַת הַגָּה סִימָן: (ט) לְצִאתָ גַם דְּעַת הַתְּקָרְבִים פִּעֻנָן זֶה: (ס) לְצִאתָ דְבָרֵי הַשִּׁיז שֶׁכְּתַב לְעֵינֵי הַתְּבָאָה:

הלכות לולב סימן תרנא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק מא]

דְּהִקְנוּ בֵּין מְמוֹר לְמְמוֹר⁶⁸.

68) ומה נחשב בין הפרקים בפרקי החלל, כתב לעיל (ס"ו) תפח ס"ק ה). שפרקי החלל הם כדלהלן: הללויה הללו עבדי ה' וגו', בצאת ישראל ממצרים וגו', לא לנו ה' לא לנו וגו' [עד סוף פרק י"ז וברנו וגו'], אהבתי וגו' [עד סוף פרק י"ח אשיב וגו'], הללו את ה' כל גוים וגו', מן המצר וגו', הביא שהרד"ק כתב, שמן המצר אינו תחילת המזמור, אלא מתחיל הודו לה' כי טוב וגו'.

[משנ"ב ס"ק מג]

וּמְקַסְפֵּס הַעֲלִיָּין⁶⁹, רִצְעָה לִוְמָה, פְּסָפּוּס מְעֻט⁷⁰, וְהַמְנַעְנֵעִין בְּכַתִּי⁷¹ וכו', עֲלִיָּין זָה, הוּא טְעוּת⁷².

69) בטעם כסכוס העלים כתב הרבנוש (ס"ט), לפי שהסמיכו הכמים מצות נענוע על הפסוק (דברי הימים א טו לג) "אז ירננו עצי היערי, שמשמעו שהעצים ירננו, לפיכך צריך לנענע שררה ועלים, כפי להשמיע קולם, שזו השיר והרינון של העצים ונכבד ציון לפסוק זה במשנ"ב לעיל (ס"ק לח).

מקור דין כסכוס, כתב הרמב"א (סוכה לח, א ד"ה אמר רבא וכן ללולב) וכן כתב בביתאור הגרי"א (ס"ט), שהוא ממה שצריך שהלולב יהא גבוה מההדס והערבה טפח כדי לנענע בו, ואם הנענוע הוא רק הולכה והבאה מדוע צריך שהלולב יהא יותר גבוה, אלא שרק כך אפשר לכסכס כראוי שיהיה ניכר הכסכוס, ומוכח שיש דין כסכוס.

70) ובולוב שכל עליו מוכסים בקורא ואי אפשר לכסכס בו העלים, כתב הבכורי יעקב (ס"ו תרמה ס"ק א) שאין נכון ליטלו, ולכן כתב שיפריד את רוב העלים, לכד מגי העלים העליונים, ואז יוצא גם דעת הפוסקים שצריך שהלולב יהיה מוכסה בקורא, וגם מקיים מצוות נענוע על ידי כסכוס שאר העלים.

71) ואופן הנענוע הביא הרבנו מנוח (על הרמב"ם, הלכות לולב פ"ז ה"ט), את דברי התוספתא שכשאתה נמנעו יתנענע ראשיו הרוגי, וכתב הרבנו מנוח שאפשר לפרש שבא ללמד שלא ינענע בדרך היאוש שאז אין מתנענעים ראשו והוציו אלא בכח הרוחות שיתנענעו ראשו והוציו, וכמו שכתוב "כל עצמותי תאמרנה".

72) ואם נשברה השררה של הלולב מחמת הנענועים, ראה מה שכתב לעיל (ס"ו תרמה ס"ק ד).

[משנ"ב ס"ק מו]

וְהַטִּיף בְּתֵבָה דְּיוֹתֵר טוֹב שְׁלֵא יִהְיֶה קְנָנִי⁷³.

73) וכן כתבו הערוך השלחן (סכ"ז), והקפ החיים (ס"ק מו) בשם האר"י ז"ל, שיש להיזהר לנענע את הלולב כדרך גדילתו, שורשו למטה וראשו כלפי מעלה, אלא שבעת שמנענע לכיוון מטה ישפיל את ידיו יותר למטה ממקומם, ושם ינענע את הלולב שלוש פעמים ראשו למעלה וסופו למטה, וכדברי המשנ"ב לעיל (ס"ק מה).

[משנ"ב ס"ק מז]

וְאִין חֲלוּק בֵּין אֶשֶׁר לְאִינוּ אֶשֶׁר⁷⁴ וכו', קָפִי מַה שְׁקָהוּג בְּמִדְּוֹתֵינוּ⁷⁵ וכו', יְחִזִּיר פְּנֵינוּ לְמִנְחָתָם⁷⁶ וכו', וְאֶחָר־כֶּף יִשָּׂה רֹאשׁ הַלּוּלָב⁷⁷ וכו', וְכֵן לְצַד מַעְבָּר⁷⁸.

74) והטעם שגם איטר מקיף דרך רוח ימין כל אדם, אף שלובי נטילת לולב דעת הרמ"א לעיל (ס"ג) שאיטר נוטל בימין שלו שהוא שמואל כל אדם. ביאר בשו"ת שבת הלוי (ח"ח ס"י קנא) שיש הבל בין אם דנים מצד ימין של יד כנטילת לולב שדורשים מהפסוק

'ולקחתם לכם' שתהא לקיחה ביד, בזה הדין שהלקיחה צריכה להיות כדרכה והיינו כל אחד בימין שלו, לבין הדין שכל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין' כנענועים שבוה דנים על רוחות העולם גם איטר נמשך בזה אחר רוחות העולם, ולכן גם האיטר מקיף דרך ימין כל אדם. וכן הדין לגבי הקפת הבימה בהושענות, שהיא דומיא דהקפת המזבח, שאין מחלקים בין מי שהוא איטר למי שאינו איטר.

75) והמתפלל במקום שנוהגים לנענע שלא כמו שהוא רגיל, כתב הח"י ארם (בלל קמח ס"ד) שלא ישנה ממנהג המקום אף אם הם נוהגים להחזיק את הלולב הפוך כשמנענעים כלפי מטה. וכן דעת הגר"ש וואנר (ארבעת המינים בהלכתם פ"ז סלי"ח), והגר"י קרליץ (שלמי תודה ס"ו סו אות א) שיתכן שיש בזה חשש של לא תתגודדו. וכן היתה הנהגת הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' רפה), שבעת שבירך על הלולב בבוקר בסוכתו, עשה את הנענועים כדעת האר"י ז"ל, שכן הורגל מילדותו ולא רצה לשנות, אך בעת אמירת ההלל בבית הכנסת נענע כמו הקהל, משום לא תתגודדו. וכן הורה הגר"ח קניבסקי (ארבעת המינים בהלכתם שם, תורת המעשים ס"ק כו אות א), שגדר לא תתגודדו היינו בדבר שניכר שלא נהג כמו הציבור, וכיון שנענועים הם דבר הניכר, לכן המתפלל בבית הכנסת שנוהגים לנענע שלא כמנהגו, צריך לנענע כפי מנהג המקום.

מאדך, הערוך השלחן (סכ"ב) כתב, שנראה שאם אחד רוצה שלא לנענע ככל הציבור, הרשות בידו ואין בזה משום לא תתגודדו כיון שאין זה חוב גמור, והוסיף שכן מוכח במשנה (סוכה פ"ג מ"ט), שאמר ר"ע צופה הייתי ברי"ג ור"י שכל העם היו מנענעין גם באנא ה' הצליחה נא והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא. [אכן, הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"א ארחות הלכה הע' 80) ביאר את המשנה שודאי גם הם נענעו את הלולב כשכל הקהל אמרו הצליחה נא, אלא שהם עריין אמרו הושיעה נא. וביאר שזו לשון צופה הייתי, שכדי לשים לב לזאת אין די בראיה אלא צריך צפייה]. וכן כתב בא"י (בוטשאטש, ס"ז), שלא שייך לא תתגודדו במנהגי הנענועים, משום שכ"ע מודים שבדיעבד יוצאים ידי חובה בכל אופן של נענוע, ואם כן אין זה שינוי אלא במנהג ולא בתקנה. וכן הורה הגר"ש אלישיב (אשרי האישי ח"ג פליב אות ט), שאין בזה משום לא תתגודדו, כיון שבזמננו יש כמה מנהגים ידועים הרי זה נחשב כשנו בתי דינים בעיר אחת. טעם נוסף הביא התורת המועדים (ס"ק כז) בשם הגר"ש אלישיב שאין בזה לא תתגודדו, כיון שכל אחד עוסק בנענועים ואינו שם לב כיצד חבירו עושה.

76) משמעות דבריו שיש להתחיל לנענע לצד מזרח, וכן דעת הגר"ש אלישיב (הערות, סוכה מז, ב ד"ה והנחתו) שיתחיל לנענע קודם לצד מזרח, אף אם מתפלל בבית הכנסת שצד מזרח אינו מכוון כנגד ירושלים וכנגד המקדש. [אכן, בשו"ת בצל החכמה (ח"ג ס"ו סג אות א) כתב שעיקר המעלה היא להתחיל תמיד כנגד פניו ולהקיף לצד ימין, הייך את לשון השו"ע וכן הוא לשון המהר"ל (ס"ו מ) שכתבו יקיף דרך ימין בנענוע מזרח וכו', הרי שלא הזכיר אלא שיקיף דרך ימין, ורק כיון שהם התפללו לצד מזרח ארץ ישראל לכן כתב מזרח דרום, וממילא תמיד יתחיל לנענע לצד פניו ואחר כך יפנה לימין, וכן כתב במשנת יוסף (הלכות בית הכנסת ס"ו מא), ולכן כתב בשו"ת בצל החכמה (שם אות א), שאף הנוהג כדעת האר"י ז"ל, אם אינו יכול לכיון את הרוחות ובקו שנוסע בספינה או במטוס, יתחיל לנענע כנגד פניו ואחר כך יקיף לימין ובוה דואי שירצא ידי חובה לדעת השו"ע].

המשך במילואים עמוד 90

מילואים הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד קודם

לכם' ובעומר כתוב לכם', ולומדים נזירה שזה מהעומר שכתוב שם ימהחל חרמש בקמה ודרשו חז"ל יבקומה, והיינו שצריך להיות בעמידה וכן הדין בלולב. וטעם זה הביא במשנים לעיל (סי' ח שם) לענין עטיפת הציצית שצריכה להיות בעמידה. טעם נוסף כתב שם, שלמדים יקחה קיחה מאגדת אוזב, שצריך לקחתם בעמידה.

[משנ"ב ס"ק כז]

ויקנה מצמד⁴⁶. וקטלתו תקנה גס"פן מצמד⁴⁶.

(45) וכן כתב לעיל (סי' ח ס"ק ב) לגבי ציצית, שצריך לומר את הברכה בעמידה, משום שכל ברכות המצוות צריכות להיות בעמידה.

(46) ובטעם הדבר כתב השבלי הלקט (סי' שסו) משום שבלולב כתוב

הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד קנה

דרום צפון מעלה מטה ומערב. וכן הוא בערך השלחן (סכ"ז). והכף החיים (סי' מט ו-ק) כתב שעל פי האר"י צריך למענע כסדר הזה, דרום צפון מזרח מעלה מטה ומערב, וכן הובא בבאר היטב (סי' כ) ובשע"ת (סי' כ).

[ביה"ל ד"ה מארבע]

למי שארבע רוחות שלו, כדי לענע רוחות רעות⁷⁹.

(79) ובכחות הנענועים, כתב הגרש"י אויערבך (דליכות שלמה סוכות פי"א דבר הלכה את לב), שיש להסתפק האם צריך לכונן כונה זו כיון שכל תקנת הנענועים היתה לשם כך, כמבואר בגמ' (סוכה לו, ב), או שאף עוה"י סיבת התקנה מימ אין מוטל על האדם לכונן אלא שהוא מקיים מצוה דרבנן, ונשאר בצ"ע.

(77) משמעות דבריו שכשמתה הלולב יטה רק ראש הלולב ולא יטה הלולב לגמרי (וראה לעיל (סי' טו) שכתב שהנוטל ארבע מינים באופן שהם מוטים על צידם לא יצא ידי חובתו). וכן כתב האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער הלולב פי"ג), שלא יטה את הלולב לגמרי, אלא לעולם יהיה ראש הלולב כלפי מעלה כדרך גידולו. וכן כתב בבכורי יעקב (סי' לה), ובשעת הנענועים, כתב האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שם) שיש להזהר עפ"י הסוד שלא יגע ראש הלולב בכותל. וכן כתב בשמו כיסוד ושורש העבודה (שער האיתון פי"ד), ובבכורי יעקב (סי' לו) כתב, שמלבד הטעם שעל פי נסתרה יש להזהר בכך גם מצד הדין, כיון שבקל ייקטב ראשו או תיחלק התימות בעת הנגיעה בכותל.

(78) ואופן הנענוע על פי האר"י ז"ל, כתב המג"א (סי' בא) שינענע מזרח

הלכות לולב סימן תרנא המשך מעמוד 250

(89) ואם היתה השיחה מענין הלולב וארבעת המינים, כתב הכף החיים (סי' קכ) שבבציור כזה אין צריך לחזור ולברך, וכמו שהתבאר בש"ע לעיל (סי' קסז סי' ג) לגבי ברכת הנהנין, שאם שח בין ברכה לאמילה מענין הדבר שצריך עליו, אינו צריך לברך (וכן משמעות דברי הביה"ל בהמשך שכתב ולא שישח דברים בטלים בנתיים).

הרי זה נחשב שלא בזמנו, והרי לא התכוין להוסיף על מצות לולב, אלא רק בשביל לקחת הערבה, וממילא אינו עובר על איסור יבל תוסיף.

[ביה"ל ד"ה ואם]

ואם שח ביניהם צריך לברך וכו'⁸⁹.

הלכות לולב סימן תרנב המשך מעמוד 252

שוכב, כתב שם שאינו מעב, שהרי יש אחרים הסוברים שאינו מעב אלא כשהופכו לגמרי ואינו שוכב, ולכן יש להקל.

(12) ולגבי הוצאת הלולב לרשות הרבים ביום טוב, כתב השו"ע לעיל (סי' תקיח ס"א) שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה, הותרה גם שלא לצורך, וכתב במשנ"ב שם (סי' ד) שלכן מותר להוציא את הלולב כדי לצאת בו, משום שהוא צורך מצוה. וראה מה שכתבנו שם בענין הוצאת הלולב ביום טוב לצורך נשים וקטנים. וכן בענין הוצאת הלולב למי שרק משום חיוב מצוה אחוזו בידו כל היום. ולגבי טלטול הלולב ומיניו לאחר שכבר נטלוהו לצאת בו, ראה מה שיתבאר בזה לקמן (סי' תרנח ס"ק ד).

(13) וכיאר בזה הערך השלחן (סי' שמה) שאמרו מיהו כיוהרא, אין זה אלא לגבי החוקת הלולב בשעת התפילה, שזה נראה כיוהרא במה שהוא בטוח שהמצוה לא תטרידנו, אבל לגבי הבאת הלולב בעצמו לבית הכנסת והחזרתו לביתו, ודאי שבזה לא שייך יוהרא, וכמו

החפץ חיים (בספרו חומת הדת פי') שצריך האדם להראות לכל שהוא שמח בעבודת יוצרו, ולכן אלו שיש להם שיעור קבוע בבית המדרש, והגמרא שלו מונחת בביתו ואין מודמן לו מי שיביאנה, לא יתבייש לשאת אותה בעצמו, כי צריך להראות לכל שזהו כבודו, וכמאמר חז"ל (סוכה מא, א) אדם יוצא מביתו הולך בשוק ולולבו עמו, שכל זה מראה על הביבות המצוה, וכשכנו הקטן רואה את אביו שהמצוה הביבה כעניו, גם הוא כשיגדל תהיה חביבות מצוות השם יתברך בעיניו [וראה עוד במועדים חמנים (חי' סי' קטז) בטעם מנהג אנשי ירושלים, ועד שם שמוצא שרבינו הגר"א הקפיד בזה].

והרצת לקיים מנהג זה של אנשי ירושלים בלקיחת הלולב לבית הכנסת, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פליב אות ז) שיקח את הלולב ממש בידיו בלא הפסק נרתיק הלולב וקופסת האתרוג, אך אם מחזיק בכלי מהדור, הביא (שם) בשם שו"ת אבני ישפה (חי' סי' סו אות ב) שדעת הגר"ש אלישיב שלא היה הפסק כיון שחשב שנטלו בדרך כבוד. ומה שהאתרוג אינו עומד בקופסא בדרך גידולו אלא

הלכות לולב סימן תרנא

(כ) וכן מנחה דרום מערב צפון: י"א (מח) יצריך (כא) לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד. (וכל הנענועים אינן מעכבין ובאינה דרך שנענע (מט) יצא בדיעבד): י"ב ארבעה מינים הללו (ג) מעכבין זה את זה, שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, אלא נשאל (כז) לזכר בעלמא (בין ביום ראשון (כא) בין בשאר ימים) (הרא"ש ורובנו ידחנו בית חיים, מהרי"ק שורש מ"א). וי"אם היו ארבעתן מצויים אצלו [*] (נב) ונטלם אחד אחד, יצא. הנה יברך שיקרי (נג) כלם לפניו (רמב"ם פ"ו). (נד) ונטל הלולב תחלה ויברך על הלולב (נה) ויצתו גם על האחרים (הרא"ש וי"ן והש"ת הרשב"א סימן קנח). *וי"אם זה ביניהם, יצריך לברך (נו) על כל אחד בפני (כז) [א] עצמו (הגהות מימוני): י"ג י"אם

ג כתב רבי קמח
מראשון
אמר ד לשנה ויברך
קפולת דף ויברך
הרי"ף ורמב"ם פ"ו
ג הפכה ה הרא"ש
שם קמח טראכין
ו רמב"ם פ"ו ז
וכתב
ד פרי"א שם ל"א

באר היטב

הרא"ש ז"ל וכן פסק הט"ו, ע"ש: (ז) מנחה. וכתבתי הרא"ש ז"ל כשב סדר אחר, פתחלה דרום ואח"כ צפון ומוצה ומעלה ומטה ומערב. ולעולם יצמד בפניו למנחה, מ"ז. ועין בית וט"ו ובתשובת הב"ח סימן קטב ובתשובת הבר"ש מואל סימן רח. וכתב המג"א: ז"ל ראשון יקרי ג"כ כסדר הזה דאלוין פטר נמי דעלמא ולא פטר נמי דידה, ע"ש: (כא) לחבר. לטענה מן המבחר. קמח סב"י בשם הרקנטי: סוד זה נקלה אלי כחלום בליל ימים הא' של חג הסופות תחכסן אצלי חסיד א' אשכנזי שמו הר"ר יצחק ראיטי פחלים שהיה פותח השם הו"יה ויהי כרחיק ה"א אחרונה מן הג' אותיות, א"ל מה זה עשית, השיב דף נוגעים במקומה, ואני קיחתי בו והבאתי שלם, ואשומתם על המנחה וצ"ן מכין: לפטר ראיטי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא האתרוג והבנתי פתרון חלומי כו כי כל הדר מינים חוקרים בו ויברך כדאי"ק במדרש, עין ספר הפתוח והבין: (כז) לזכר. וכתב ט"ו: ותראה לי דא"צ לנענע פ"ן דאינו אלא לזכר בעלמא. ונש"ל פתח בתשובה דהורה שיש"ץ ונענע קרינו בשעת הלל ולא בשעת הנכחה, וכ"כ בתשובת פתח"ל סימן קי"ט דינענע פדכ"ו בשעת הלל בלא ברכה בכל הימים, אכל אחרים לא ישלו דחישין שיבוא לטל ג"כ בשנה אחרת ולברך, ע"ש:

שערי תשובה

[כ] מנחה. ע"ש. ועין בלג"ט והקמח בשם תולדות אדם למעריש אלפאי בהפסדת רבני איטליא דרדך ימין מנחה צפון מערב דרום, אכל מנחה דרום מערב דרך שפאל, ועין מח"ב שכתב בשם מורי הרב בספר גט מקשר שבעה"ק דרושלים קה"ק לטקרי דרום צפון כו כמיש טוב הקרי"ש הרא"ש ז"ל ומה לא תושי פי חזרה אמת ומה כפיהו, אם כתב פי הפתח הפ"ן כמו שפ"ת"ן העולם, וכ"כ בספר הפנות לעשות פי חולכות ובי תבואת לכל בית דוקא, ע"ש. וע"ש פ"ש פתוח"תג"ה שכתב דרושלים תיכ"כ לומר ההושענות אחר תהלה הוא מפתח ומיין. וצ"ן בהשוכת בית סימן קמב קמ"ס שם קוצר תשובה מסכ"ח שכתב צענן הנענועים: משנה מקנה שפ"ת ע"י הרא"ש ז"ל על התחובה ובעל נפש יעשה כמיש רש"ל כו, ואם יעשה עוד אחר קל אלו הנענועים עוד יא"ו מוחל קמ"ס בדרך הלכה והבאה ה"ו משבת מאר כו, ע"ש, ותביאו בא"י תש"ס פד"כ"ו, וגם בפ"ח פ"ן פתח המנחה בתשובה ולא נזכרו להשיבתי פ"ח: [*] ונטלם א' א' כו. וכתב פ"א"ר שכתב אמוקל כתב בשם ספר שנים שאם נושלו בזה אחר זה ישל גם האתרוג בסימן: [א] עצמו. ע"ש. ועין ברי"ש בשם בית דוד דאם נטל בר אחר של ערבה נטול יברך, וק"א למח"ב קמ"ב בשם שו"ת י"ן ובנו שלא יברך, ואף פי ששוכר לברך לא יברך כ"א על אותו העין, ואם בנה על גביה הלל ה"ו ברכה לבשנה, אך פטור הקציעה פתח לברך על נטילת לולב, לכן נראה רש"ל שלא ברכה, ע"ש:

משנה ברורה

ש"ש פ"קמ"ט, ואתר"קף לצד צפון מוליק ומביא שלש פ"קמ"ט ואתר"קף למעלה ואתר"קף למטה, (כא) הכל מוליק ומביא שלש פ"קמ"ט כמו במנחה: י"א (מח) יצריך לחבר האתרוגים וכו'. דאף דאינני עמקם באגדה, על-כ"ל פ"נים יצריך להיות מחבר עמו⁸⁷: (מט) יצא בדיעבד. דאף דאם לא נענע קלל ג"כ יצא, דהנענועים אינם מעכבין⁸⁸ ומדאנפיה לאתרוג נפק בה⁸⁹, (סג) מכל מקום שם טוב לחזור ולשלו ולנענע, מה שאין בן בנה: י"ב (ג) מעכבין זה את זה⁹⁰. דבעינן לקיחה פתוחה, וכלן מצוה אחת הן⁹¹: לא יברך על השאר. אפילו אם יודע (סג) בברור שלכסוף יבואו לר"ו בל"ו, פ"ן שאין מצויים לפניו בשעת ברכה: (גא) בין בשאר ימים. הנה רש"ל בתשובה כתב דהורה לשליח-צבור לשל ולנענע קדם הלל ובשעת הלל [בלא ברכה], אכל אחרים לא ישלו פ"ל דחישין שביבוא לטל ג"כ בשנה פשנה יוכלו ג"כ לטלו ולנענע בו כמו השליח-צבור⁹², ואנרכה, אם המחבר וקרב משמע ג"כ דכל יחיד ויחיד יוכל לטלו ולברך מעלמא: (נב) ונטלם אחד אחד, יצא⁹³. דאגד שאנו עושין בלולב הוא רק למצוה בעלמא ולא לעבודה, וזה אשמועינן פסיעין א. וקחא אשמועינן יותר רבותא, דאפילו אם הלקיחה לא היה בבת-אחת רק בנה אחר זה (סו) ג"כ יצא: (נג) כלם לפניו. כלומר, (סו) סמוכים לו, דהלא מברך ברכה אחת לכלם, פדלקמה, ולא יצטרף להפסיק ביניהם: (נד) ונטל תחלה ויברך וכו'. דבין (סח) שמוכרין אותו בברכה, יצריך שיבא סמוך לברכה: (נה) ויצתו גם על האחרים. ובהו (סט) פוטר את בל"ו אף-ע"פ שנטל כל אחד לבד: (נו) על כל אחד בפני עצמו. דהנה,

באר הולב

* אכל נושלו לזכר בעלמא. וצריך להנהיג שלא יבין וכן לשם מענה, דיש בנה משום כל הנכב, כמו שכתב הט"ו בספר-קמח ז"ו, והאמת בן הוא טפ"ש ביה"ק בספר יראה, עין שם. אכן מה שכתב הט"ו דבר חדש, דאפילו בעת שהיה נושלו להלולב אחר שכתב ק"ס המנחה ורק משום חובב מנחה בעלמא, גם אז יצא לקח דוקא כל הדר מינים שלא לג"ע טעמו ולא להוסיף עליה, כפי שלא יעבר על כל תוספת וכל תוספת, השג"ה יצלו כל ההקדושים ויחבר-משנה והנהיג-שלום ומטה-יהודא, ודעם פ"ן שכתב ק"ס המנחה אין שיהי בנה כל תוספת וכל תוספת⁸⁸: * ואם היה ביניהם יצריך לברך וכו'⁸⁹. עין פ"קמ"א-קמ"ב שפ"ת, דלפי מה דקומא לן בספר תעב דאם שח בין התקיעות אין יצריך לחזור ולברך דכלה תדא מצוה היא, אפי"ן הכי נמי פ"נענעו תדא מצוה היא, דאי"תא במנחות? ונדקק לנשבו, עין שם. ולענין דצ"ת נראה בקשיטת דש"ס הפתוח סמוך, דאף דאין אמ סוכרין פשיטה רבנו פ"ס דב"ע"ן ש"קמ"ס כלם פ"דו כבתי-אחת דאי לא הכי לא מקרי לקיחה פתוחה, על-מ"ל פ"נים פ"ע"ן

שער הציון

(כא) בן מוכר בטור: (כג) מנח-אברהם: (כד) לאפוקי מצ"ת הנכ"ז דמקל באפ"ן זה, דהמחבר סתם בסוף דבריו פ"המ"ב"ס: (כז) וכן משמע מבאר הגר"א ט"הכ"א ראה מ"ל יביא פ"רש ולא רעוץ, ושם מ"ר ביחידים: (כח) פ"רמ"ג"ס: (כט) לאפוקי מצ"ת רבנו פ"ס דסוכר ולא יצא בנה: (צ) מנח-אברהם ונפ"רש ספר-מגדים. ומדבר הגר"א משמע דנכ"א ש"קמ"ק דעת הרא"ש חולק על המסבר בעקר דרין דלא יצא כל זמן שאינם לפניו: וש"ס ספ"ג אברהם, דאפי"ן הנה לו לז"פ"א לכתב י"ש אומרים, ומדכתב סתמא משמע דגם הרא"ש מודה בפ"הר"ב דפ"ן המנחה יצא: (סח) הגר"א: (סט) הגר"א:

